

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Науково-дослідному інституті вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
доктору юридичних наук, професору, члену-
кореспонденту НАПрН України
Володимиру Голіні*

В І Д Г У К

**опонента – доктора юридичних наук, професора В. І. Павликівського
на дисертацію Бабича Артура Олеговича «НЕОБЕРЕЖНЕ
СПІВЗАПОДІЯННЯ ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ»
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення рукопису дисертації А. О. Бабича, а також ознайомлення з публікаціями дисертанта дає підстави для попереднього висновку, що здобувач виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених дослідницьких цілей. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Актуалізація проблеми кримінальних правопорушень, що вчиняються з необережності пов'язана з істотною інтенсифікацією різних видів необережної протиправної поведінки, зростанням її ймовірності в різних сферах професійної та побутової діяльності, прогресуючим збільшенням розміру заподіяних збитків. Технічний прогрес суттєво змінив співвідношення умисних та необережних кримінальних правопорушень в бік збільшення питомої ваги останніх. У сучасній Україні, за твердженнями окремих кримінологів, питома вага необережних злочинів у структурі зареєстрованої злочинності вже складає близько 20%. На сучасному, постіндустріальному етапі розвитку людства у структурі необережної злочинності продовжують переважати порушення правил безпеки дорожнього руху, службова недбалість, порушення безпеки виробництва. Згідно з даними офіційної статистики порушення безпеки руху та експлуатації транспорту як

одні з найбільш поширених необережних правопорушень лише за останні 15 років призвели до загибелі щонайменше 74 тис осіб, тобто щороку на дорогах України гине близько 5000 українців¹. Незважаючи на той факт, що смертність на автошляхах України внаслідок ДТП є найвищою серед більшості розвинутих країн світу реальна ситуація виглядає ще гірше. За висновками експертів кількість загиблих перевищує офіційні дані на 30-50%. Важливим для нас є і наступний компонент. За європейськими методиками обрахунку вартості життя (складові компоненти такого обрахунку: фактичний матеріальний збиток, адміністративні витрати, медичне обслуговування, витрати на ритуальні послуги і людські втрати) зазначений показник в Україні складає близько 400 тис. дол, а загальний економічний збиток від ДТП за цим підходом – 2 млрд 074 млн дол щорічно.

Небезпечність необережної групи правопорушень пов'язана не тільки з тими наслідками, які настають від згадуваних правопорушень, а також низки інших (наприклад таких як катастрофа на Чорнобильській АЕС), але й, в багатьох випадках, залученістю множинності учасників у процес формування відповідних небезпек. В таких випадках актуалізується питання кримінальної відповідальності кожного з учасників необережного правопорушення, потреба в теоретичному обґрунтуванні її підстав та меж.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває проблема участі декількох осіб у вчиненні єдиного необережного кримінального правопорушення. А враховуючи підготовку нового закону про кримінальну відповідальність здійснення системного науково-правового аналізу зазначеного кримінально-правового явища є нагальним і беззаперечним.

Необережна діяльність кількох суб'єктів із системної точки зору знаходиться на стику дуже складних правових утворень – співучасті, причинного зв'язку та необережності як форми вини. Саме тому, питання необережного співзаподіяння при вчиненні кримінального правопорушення потребує

---

¹ Смерть на дорозі: що приховує офіційна статистика ДТП в Україні
<https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2018/09/3/640036/>

розгорнутого теоретичного дослідження. Враховуючи вищевикладене, дослідження Бабича А. О. «Необережне співзаподіяння при вчиненні кримінального правопорушення» є актуальним.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження свідчить також те, що він належить до пріоритетних у галузі науки кримінального права. Тема дисертаційного дослідження узгоджується із Стратегією розвитку наукової діяльності Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр. (затвердженою загальними зборами НАПрН України 3 березня 2016 р.); Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України на 2016-2020 рр. (затвердженою постановою вченої ради від 25 травня 2016 р. № 5).

Тему дисертації затверджено вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (постанова № 10/2 від 26 грудня 2018 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджений теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й практики його застосування.

Передусім позитивним слід визнати чітке визначення автором об'єкта і предмета дослідження, правильне розуміння яких дозволило дисертанту зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку.

Крім того, під час дослідження було використано широкий спектр загальнофілософських, загальнонаукових, логічних і спеціально-юридичних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження. Усі вони застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується наявністю акту впровадження результатів дослідження – положення та висновки дисертації частково враховані Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України (Акт впровадження результатів наукової роботи від 18.08.2022 р.). Результати дисертації в подальшому можуть бути використані в правозастосовній та освітній діяльності, зокрема для удосконалення діяльності органів досудового розслідування та судів, у підготовці комплексних програм із запобігання необережних кримінальних правопорушень.

Питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано широкий спектр вітчизняних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні проблеми. Крім того, автор вивчив і проаналізував періодичну літературу з цього питання, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи з проблем протидії злочинності.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінний емпіричний матеріал (всього проаналізовано 229 судових рішень у справах про необережні кримінальні правопорушення вчинені кількома суб'єктами).

Дисертантом в цілому вірно визначено мету дисертаційної роботи, яка полягає в дослідженні кримінально-правової природи необережного співзаподіяння та вироблені на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій по удосконаленню законодавства про кримінальну відповідальність і правозастосовної практики.

У процесі дослідження дисертант не абстрагувався в наукову розробку проблеми, а поставив конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор в цілому досяг визначеної мети й виконав поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура дисертації відповідає тим завданням, які поставив перед собою дослідник. Дисертант послідовно викладає матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що разом містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінка, з них: основний текст – 200 сторінок, список використаних джерел (222 найменування) – 21 сторінка.

Перший розділ роботи присвячений історико-правовому та порівняльно-правовому дослідженню законодавства про кримінальну відповідальність, яке містить положення про необережне співзаподіяння. Дисертантом запропонований власний підхід щодо періодів становлення та розвитку концепту «необережного співзаподіяння». З використанням не тільки теоретичного, але й емпіричного матеріалу проведено порівняльний аналіз зарубіжного законодавства щодо необережного співзаподіяння. Піддано дослідженню законодавство держав романо-германської, англо-саксонської, змішаної та релігійно-традиційної правових систем. Виявлено особливості регулювання розглядуваного правового явища в залежності від сталих правових традицій відповідних правових систем.

Другий розділ роботи присвячений розгляду поняття необережного співзаподіяння та його видів. Під необережним співзаподіянням, за пропозицією дослідника, пропонується розуміти вчинення декількома суб'єктами кримінального правопорушення через взаємодію діянь, що з необережності спричинили єдиний суспільно небезпечний наслідок.

На підставі визначеного формулювання дисертант виокремив ознаки необережного співзаподіяння: 1) множинність суб'єктів у вчиненні єдиного

кримінального правопорушення; 2) наявність взаємодії дій (та/або бездіяльності) співзаподіювачів необережної шкоди 3) суб'єктивний зв'язок між співзаподіювачами; 4) необережне співзаподіяння можливе лише при вчиненні необережного кримінального правопорушення.

Третій розділ роботи стосується підстав та меж кримінальної відповідальності необережного співзаподіяння, проблем суб'єктного складу та питань індивідуалізації покарання. Слід погодитися з висновком дисертанта про те, що незалежно від кількості учасників протиправного діяння, форми вини та інших обставин єдиною і достатньою підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності залишається діяння, що містить ознаки відповідного складу кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України.

Важливим в розглядуваному аспекті проблем необережного співзаподіяння є також проаналізовані дисертантом проблеми суб'єктного складу, диференціації та індивідуалізації покарання суб'єктів кримінального правопорушення.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, в тому числі в законодавчій сфері, що мають вагоме значення для вдосконалення механізму протидії злочинності.

Таким чином, структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи пов'язані між собою. В цілому це дозволило автору продемонструвати гідний рівень кримінологічних знань, ґрунтовно проаналізувати як положення нормативно-правових актів з питань необережного співзаподіяння, так і погляди науковців з зазначеної проблематики. Під час розподілу розділів основного тексту на підрозділи автор дотримався правил пропорційності та взаємовиключення. Дисертант послідовно викладає матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, сформулював необхідні наукові висновки та дефініції.

Завдання, визначені автором у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам. Схвальною слід визнати проведену дисертантом роботу,

спрямовану на збір емпіричного матеріалу основу якого складає 229 судових рішень вітчизняних судів різних інстанцій, постановлені у 2004 – 2022 роках, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень та збірниках судової практики.

Також привертає увагу стиль, яким написано роботу: він означений логічністю, послідовністю та ясністю аргументування думок.

Загалом на сторінках дисертації автору вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Таким чином, гарантією достовірності й теоретичної обґрунтованості наукових положень, сформульованих дисертантом висновків і рекомендацій є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна праці полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших розгорнутим теоретичним дослідженням необережного співзаподіяння шкоди суспільним відносинам, що охороняються законодавством про кримінальну відповідальність, як самостійного суспільно небезпечного явища. На підставі отриманих результатів розроблено пропозиції та рекомендації щодо концепції розвитку положень про необережне співзаподіяння, запропоновані відповідні зміни до чинного законодавства.

Переважає більшість положень, винесених автором на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, дисертантом уперше пропонується поняття необережного співзаподіяння у якості окремої самостійної частини кримінального права. Пропонується авторська редакція необережного співзаподіяння при вчиненні кримінального правопорушення. Пропозиція дисертанта щодо впровадження зазначеного поняття в чинне законодавство у

якості самостійного правового явища безумовно заслуговує на увагу та обговорення.

За критерієм характеристики суб'єктивної сторони та об'єктивної сторони необережне співзаподіяння розділено на два типи, пов'язані з безпосереднім виконанням суспільно небезпечних дій або умовним розподілом ролей.

Заслуговує на увагу підрозділ порівняльного аналізу, що стосується законодавства про кримінальну відповідальність, яке містить положення про необережне співзаподіяння. Беззаперечно підтримуємо намагання автора розглянути законодавство країн континентальної та англосаксонської системи права, а також змішаної і релігійно-традиційної правових систем з зазначеної проблеми. Однак позитивним вважаємо не тільки сам факт широкого охоплення законодавства зарубіжних країн з питань необережного співзаподіяння, але й, перш за все, вивчення наукових підходів та правозастосовчих практик різних правових систем.

Заслуговують на увагу положення дисертації, що стосуються підстав та меж кримінальної відповідальності за необережне співзаподіяння. Цілком підтримуємо висловлену автором необхідність дослідження форм множинності суб'єктів у скоєнні кримінального правопорушення, хоча і зазначаємо лише окреслення зазначеної проблематики в роботі Бабича А. О.

Важливими для судової практики виявляються положення третього розділу дисертаційної роботи, що стосуються питань кваліфікації та індивідуалізації покарання. Цілком логічними, ґрунтуючись на висновках роботи, виглядають пропозиції дисертанта щодо внесення змін в чинне кримінальне законодавство. Заслуговують на підтримку намагання Бабича А. О. не обмежитись реалізацією результатів свого дослідження лише чинним законодавством, але й запропонувати власні висновки й пропозиції до проекту кримінального кодексу, що розробляється Комісією з питань правової реформи при Президентові України, про що свідчить відповідний Акт впровадження.

Роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем запобігання злочинності, розв'язання

яких дозволить підвищити ефективність держави та суспільства у протидії цьому явищу.

У висновках дисертації на підставі узагальнення основних положень проведеного дослідження запропоновано дефініцію необережного співзаподіяння, внесення відповідних змін в чинне кримінальне законодавство.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті й завданням дослідження, містять важливі теоретичні положення щодо розробки теоретичних і практичних аспектів утворення та розвитку кримінального законодавства України.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у 11 наукових працях, три з яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, одна – стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, а сім – тези доповідей і повідомлень на наукових, науково-практичних конференціях та круглих столах.

Перелік наукових праць Бабиц А. О., а також аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертанта на такі дискусійні положення:

- У підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток поняття необережного співзаподіяння у вітчизняній науці кримінального права» дисертантом запропоновано п'ять хронологічних періодів еволюції концепту «необережного співзаподіяння». Зазначені періоди дисертант пов'язує з розвитком дискусії щодо проблеми необережного співзаподіяння, обмежуючись розглядом саме наукових поглядів та теорій. На нашу думку, не менш важливим при роботі над

даним підрозділом, є питання першопричин виникнення зазначеної дискусії на теоретичному рівні. Саме особливості дефініцій кримінального законодавства в питаннях співучасті, множинності суб'єктів злочину стали причиною виникнення різних підходів у вирішенні проблем кримінальної відповідальності за вчинення злочину декількома суб'єктами. Прив'язка до чинного законодавства того часу додала б додаткових аргументів висновкам та пропозиціям дисертанта, а також певною мірою дозволила б пояснити аргументацію позицій науковців, які були піонерами у розробці теорії «необережного співзаподіяння». Наприклад, Укладення про покарання кримінальні та виправні 1845 року вказувало на умисність діяння вчиненого декількома особами лише при наявності попередньої змови учасників (Відділення третє «Про участь у злочині»). Пізніше, у КК УРСР 1922 року законодавцем взагалі було проігнороване положення щодо форми вини скоєного виконавцем та іншими учасниками діяння (ст. ст. 15-16). І лише в КК УСССР 1960 р. та КК України 2001 р. з'являється вказівка на умисність, як обов'язкову ознаку співучасті, спочатку щодо спільності дій учасників злочину, а в подальшому і щодо самого злочину.

Таким чином, саме особливості законодавчого підходу в питаннях відповідальності за злочини вчинені декількома суб'єктами у своєму історичному розвитку стали головною причиною появи та трансформації наукових підходів щодо розробки зазначеної проблематики у кримінальному праві.

- У дисертаційному дослідженні Бабич А. О. відносить до об'єктивних ознак необережного співзаподіяння взаємодію дій. В той же час, під час розгляду зазначеної об'єктивної ознаки основна увага дисертанта зосереджена на суб'єктивних зв'язках учасників необережного співзаподіяння. Чи не варто в цьому разі розглядати взаємодію, як і спільність у співучасті окремо через призму об'єктивних та суб'єктивних зв'язків.

- Неможливо погодитися з висновками дисертанта про те, що ст. 25 КК України не виключає відповідальності так званих «підбурювачів» та

«пособників» при необережному співзаподіянні (стор. 137 дисер.). Більше того, твердження Бабича А. О. про те, що «... фактично немає законодавчих перешкод для притягнення співзаподіювачів у необережних кримінальних правопорушеннях, які не є як би безпосередніми співвиконавцями, до кримінальної відповідальності поряд із виконавцем, а їх притягнення до кримінальної відповідальності неможливо лише в силу сформованої правозастосовної практики та усталених теоретичних уявлень .....» (стор. 138 дисер.) потребують суттєвої додаткової аргументації. Питання кримінальної відповідальності регулюються не лише положеннями ст. 25 КК України, але й низкою відповідних принципів, інститутів та норм чинного кримінального законодавства, зокрема принципу законності, особистої відповідальності, інституту складу кримінального правопорушення, теорії причинного зв'язку тощо. До того ж, зазначена позиція дисертанта не проглядається у висновках роботи та пропозиціях про внесення змін в чинне кримінальне законодавство.

- З урахуванням результатів дослідження правової природи необережного співзаподіяння та його об'єктивних та суб'єктивних ознак дисертантом запропоновано власну дефініцію необережного співзаподіяння як вчинення декількома суб'єктами кримінального правопорушення через взаємодію діянь, що з необережності спричинили єдиний суспільно небезпечний наслідок (стор. 19 дисер.). На підставі зазначеного запропоновано внести зміни до чинного КК України. Однак, на нашу думку, вказана дефініція позбавлена відповідної конкретизації, що може призвести до подвійного тлумачення тексту закону. Автор наголошує на можливості існування необережного співзаподіяння лише в необережному правопорушенні (стор. 130-132 дисер.), але у формулюванні акцентує увагу на заподіянні з необережності лише суспільно небезпечних наслідків. Саме кримінальне правопорушення в якому приймають участь декілька суб'єктів не визначене як необережне, що може передбачати також умисну форму вини.

- Важливим компонентом дослідження є розуміння та окреслення відповідних форм множинності учасників при вчиненні кримінального

правопорушення. Автор досить часто звертається в своїй роботі до відмінностей необережного співзаподіяння від співучасті та інших окремих форм множинності учасників. В той же час, в роботі відсутні міркування з цього приводу, не запропонована відповідна класифікація зазначених форм. На нашу думку, автору бажано висловити власну точку зору щодо існуючих форм множинності суб'єктів, що в свою чергу виключить різнотлумачення з приводу належності або відсутності необережного співзаподіяння у певних випадках (наприклад, при наявності умисних дій одного з суб'єктів необережного правопорушення, організації необережного злочину, кваліфікації дій декількох учасників за різними статтями КК та ін.).

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і досить дискусійними.

Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають важливе практичне й теоретичне значення для науки кримінального права.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих автором дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою

новизною та мають значення для створення системи протидії необережному співзаподіяння при вчиненні кримінального правопорушення в Україні.

Таким чином, дисертація, представлена Бабичем Артуром Олеговичем є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку української науки кримінального права.

У підсумку слід зазначити, що дисертаційне дослідження на тему **«НЕОБЕРЕЖНЕ СПІВЗАПОДІЯННЯ ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ»** відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (зі змінами), а його автор Бабич Артур Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Опонент –
Перший проректор
Харківського університету
доктор юридичних наук, професор

В. І. Павликівський